

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3116>

Number: 40 , p. 389-402, Winter I 2015

Yayın Süreci

Yayın Geliş Tarihi

07.10.2015

Yayınlanma Tarihi

27.12.2015

PİRİMKUL KADİROV'UN SOSYAL (TEZLİ) ROMANLARINDA TEMA

THEME IN SOCIAL (WITH THESIS) NOVELS OF PIRIMKUL KADIROV

Arş. Gör. Erhan GİRAY

*Artvin Çoruh Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Anabilim Dalı*

Özet

Çağdaş Özbek Edebiyatının önde gelen yazarları arasında yer alan Pirimkul Kadirov, yazarlığa hikâye ile başlar. Daha sonraki dönemlerde romanlarıyla ün kazanır. Altı roman kaleme alan Kadirov'un Üç Kök (1958), Kara Gözler (1966) ve Elmas Kemer (1976) adlı romanları sosyal konuludur. Üç Kök romanında, üniversitelerde yaşanan sorunlar ve kişilerin makamlarını çıkarları uğruna kullanması, Kara Gözler romanında, kolhoz ve sovhöz sisteminin halka olumsuz etkileri, Elmas Kemer romanında ise kentleşmenin çevreye verdiği zararlar üzerinde durur.

Yaşadığı dönemin sosyo-kültürel sorunlarını iyi analiz eden Kadirov, anlatmak istediklerini romanlarına yansıtır. Uzun yıllar Sovyet rejimi baskısı altında kalan Özbek toplumunun geçmişinden kopmasına engel olabilmek için özellikle tarih ve tarih bilinci temaları üzerine yoğunlaşır. Yine Sovyet hükümetinin politikaları neticesinde romanlarının arka planında komünizm ve Leninizm temasından söz etmek mümkündür. Üç sosyal romanda da kullanılan aşk teması ise daha geri planda kalmakla beraber kadın erkek ilişkilerini anlatmak amacıyla kullanılır.

Anahtar Kelimeler: Pirimkul Kadirov, Çağdaş Özbek Edebiyatı, Sosyal Roman, Tema

Abstract

Pirimkul Kadirov who is one of the leading authors of modern Uzbek literature, started authorship with stories. In following periods he became famous with his novels. The Üç Kök (1958), Kara Gözler (1966) and Elmas Kemer (1976) novels of Kadirov who wrote 6 novels have social subjects. In Üç Kök novel the problems faced in universities and people using their authority for their benefits, in Kara Gözler novel, the negative effects of kolhoz and sovhöz system on community and in Elmas Kemer the harm given to environment by urbanization are emphasized.

Kadirov who well analyzed the socio-cultural problems of his period reflected what he wanted to explain to his novels. He focused especially on history and history

consciousness themes in order to prevent Uzbek community, which stayed under Soviet regime pressure for long years, to split from its past. Again it is possible to mention about communism and Leninism in background of his novels as a result of Soviet government policies. Although love theme which was used in all three novels stayed in the background, it is used to explain women-men relations.

Keywords: Pirimkul Kadirov, Modern Uzbek Literature, Social Novel, Theme

1. Pirimkul Kadirov ve Sosyal Romanları

Pirimkul Kadirov, Çağdaş Özbek Edebiyatının önemli yazarlarından. 1928 yılında Tacikistan sınırları içerisinde yer alan Oratepe ilçesinin Kengöl köyünde doğar. Sovyet rejiminin baskısının arttığı bu dönemde, Kadirov'un babası *kulak*¹ sıfatıyla köyden sürgün edilir. Onun zorluklarla mücadele ettiği çocukluğu, Özbekistan'ın Havas bölgesi İskender ilçesinde geçer. Çektiği bütün sıkıntılara rağmen ilk ve ortaokulu başarıyla tamamlayıp Taşkent Devlet Üniversitesi Şarkşinaslık Fakültesine girer. Daha sonra Moskova Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsünde lisansüstü eğitim alır ve Abdullah Kahhar'ın Sanatı adlı tezini hazırlar. Sonraki yıllarda Sovyet Yazarlar Birliğinde görev alır. 1963 yılında Taşkent'e dönüp Dil ve Edebiyat Enstitüsünde çalışır. Ayrıca birçok devlet görevinde de bulunur (Kerimov, Nazarov, Narmatov, 1995, s. 258-259). 2010 yılında Taşkent'te vefat eder.

Romandaki olayları sosyal sebeplerle dayandıran, roman kahramanları herhangi bir sosyal grubu temsil eden, yazarın gizli veya açıktan fikirler savunduğu romanlara Sosyal (Tezli) roman adı verilir. Sosyal romanlarda yazar sosyal olaylar karşısında olumlu, olumsuz veya didaktik bir tavır sergiler (Kabaklı 2008, s. 531).

Kadirov'un ilk eseri üniversite yıllarında kaleme aldığı *Studentler (Öğrenciler) (1950)* adlı hikâyesidir. Birçok hikâye ve kısa (uzun hikâye) yazmakla birlikte gerçek başarısını romanları ile yakalar. Altı roman kaleme alan Kadirov'un ilk üç romanı sosyal, sonraki üç romanı ise tarihsel

konuludur. Sosyal romanları arasında *Üç Kök (1958)*, *Kara Gözler (1966)* ve *Elmas Kemmer (1976)* romanları yer alır.

*Üç Kök (Üç İldiz)(Üİ)*² romanı, 1956 yılında Stalin'den sonra Sovyetler Birliği'nin başına geçen Nikita Kruşçev döneminde geçer. Kruşçev dönemi, Stalin'in baskıcı politikasının ortadan kalktığı, demokratikleşme sürecinin başladığı bir dönemdir. Bu dönemde yazarlar özgürce eser verme, kendini ifade etme ve geçmiş eleştirme imkânına sahip olurlar (Narmatov, Açık 2007, s. 483). Kadirov, bu özgür ortamdan yararlanarak *Üç Kök* romanını kaleme alır. Üniversitede makamlarını kötüye kullanan yöneticiler ve buna karşı durmaya çalışan öğrenciler romanın ana eksenini oluşturur.

Kadirov, *Kara Gözler (Kara Közler)(KK)*³ adlı ikinci sosyal romanını 1966 yılında kaleme almıştır. Romanın yazıldığı dönemde, 40'lı yıllarda hayattan kopuk, Sovyet rejiminin baskısı altında kalmış, tamamen övgüye dayalı edebiyat kalıbın-

² *Üç Kök* romanı, *Gafur Gulam Adlı Edebiyat ve Sanat Neşriyatı* tarafından ilk olarak 1976 yılında basılır. 1979 yılında aynı yayınevi tarafından Taşkent'te üç ciltlik seçilmiş eserler serisinin üçüncü cildinde yayınlanır. 1987 yılında da yine aynı yayınevi tarafından Taşkent'te yazarın *Kadrim* adlı kıssası ile birlikte tekrar yayınlanır. Roman 414 sayfa olup, rakamlarla numaralandırılmış 65 bölüme ayrılmıştır.

³ *Kara Gözler* romanı, *Gafur Gulam Edebiyat ve Sanat Neşriyatı* tarafından 1978 yılında *Erk* adlı kısa ile birlikte basılmıştır. Eser, 2008 yılında ise *Şark Neşriyatı-Matbaa Cemiyeti Yayın Düzenleme Kurulu* tarafından bazı değişikliklerle tekrar basılmıştır. Bağımsızlıktan sonra yayınlanan 2008 baskısında, 1978 yılına ait baskıda yer alan ve Sovyet rejimini hatırlatan *kolhoz, sovhos* ifadeleri yerine *işletme; Komünizm, Leninizm* gibi ifadeler yerine ise *gelecek* kelimesi kullanılmıştır. Eser 301 sayfa olup, numaralarla ayrılmış 48 bölümden oluşmaktadır.

¹ Sovyet döneminde zengin köylülere verilen ad.

dan kurtulup, gerçek hayata, insanın sorunlarına yönelen, II. Dünya Savaşının getirdiği olumsuzluklar, kolhoz ve sovhöz sistemindeki sorunların ele alındığı, toplumsal gerçekçi eserler kaleme alınmıştır (Narmatov, Açık, 2007, s. 484-485). Kadirov bu romanında, 1960'lı yılların başlarında köy insanının sorunları, karı-koca, gelin-kaynana, kadın-erkek ilişkileri, kolhoz sistemindeki problemler ve toplumsal konular üzerinde durarak dönemini yansıtmaya çalışmıştır.

Elmas Kemer (Almas Kamar)(AK)⁴ romanı ise Kadirov'un 1976 yılında kaleme aldığı üçüncü sosyal romanıdır. Romanın yazıldığı 70'li yıllar, Özbek edebiyatında sosyalist realizm akımının geliştiği bir dönemdir (Narmatov, Kattabekov, Memecanov, Nazarov, Sultanov, Şerafiddinov, Şükürov 1990, s. 87). Sosyalist realizm doğrultusunda, insan, fen ve tekniğin gelişmesinin insan üzerindeki etkileri, insanın maddî ve manevî zenginlikleri ile ekolojik meseleler bu dönemin en çok işlenen konuları arasına girmiştir (Narmatov vd. 1990, s. 97).

Kadirov, dönemin edebi karakterini yansıtarak *Elmas Kemer* romanında, bilim ve tekniğin gelişmesiyle artan şehirleşme ve şehirleşmenin getirdiği sorunlar, aile içi kopukluklar, değişen adetler gibi konuları ele alır. Taşkent'in şehirleşmesinde görev alan mimarların kendi çıkarları için doğayı yok ederek betonarme yapıların ortaya çıkması, şehirleşmeye ayak uyduramayan

bir ailenin yaşadığı zorluklar ve değişen adetlerin insanlara verdiği zarar, romanın ana yapısını oluşturur.

2. Sosyal Romanlardaki Temalar

Tema (izlek): romanın üzerine temellendiği konunun, yazarın duygu ve düşüncesinde öznel bir yargı halinde ortaya konan sentezi olup, romanın nihai hedefi ve romancının asıl amacıdır. Romanda tek bir tema olabildiği gibi birden fazla da olabilir. Yazarın fikir ve düşünceleri temanın oluşmasında en büyük etkidir. Ancak konu ile tema terimi birbirine karıştırılabilir. Konu, "romancı ne anlatıyor?" sorusunun cevabı, roman kişilerinin ne zaman, nerede ve nasıl bir olay yaşadıklarının kısaca ifadesidir (Çetin 2012, s. 119-121).

Kadirov, sosyal romanlarında kendi duygu ve düşüncelerine uygun temalar kullanmıştır. Tarih, tarih bilinci, aşk, komünist/Leninist ideoloji, toplumsal sorunlar, kadının toplumdaki yeri ve sorunları, kentleşmenin verdiği zararlar ve bürokratik sorunlar romanlarda kullanılan temalar arasındadır.

a. Tarih/Tarih Bilinci

Çağdaş Özbek romanında ilk dikkati çeken temalar arasında, tarih ve tarih bilincini saymak mümkündür. Çağdaş Özbek romanının ilk örneği olarak kabul edilen Abdullah Kadiri tarafından kaleme alınan *Ötken Künler* (Geçmiş günler) adlı eserden başlayarak, Abdulhamid Süleyman Çolpan, Abdullah Kahhar, Musa Taşmammedov Aybek gibi yazarlar tarafından tarih ve tarih bilinci teması yoğun bir şekilde kullanılmıştır (Kuçkartayev 1999, s. 99-103).

Bireyin geçmişini öğrenme, şu anki durumunu algılama ve gelecekte beklentileri olarak tanımlanabilen tarih bilinci (Tekeli 2007, s. 34), özellikle baskı altında bulunan toplumlarda büyük öneme sahiptir. Tarih ve tarih bilincinin bu önemini *Halkımız kendi tarihi köklerinden samimî bir şekilde güç alsın, sömürgecilik zincirinden kurtulmaya*

⁴ *Elmas Kemer* romanı, *Gafur Gulam Adlı Edebiyat ve Sanat Neşriyatı* tarafından ilk olarak 1977 yılında üç ciltlik seçme eserler serisinin birinci cildinde basımı yapılır (Mirvaliyev 1993, s.133). Eser bazı tartışmalara yol açsa da, genel olarak olumlu eleştiriler alır. Ancak yazar roman üzerine çalışmaya devam eder. 1983 yılında roman yeniden düzenlenir ve bu şekilde Rusça'ya tercüme edilir (Narmatov vd. 1990, s.422). Roman yukarıda adı geçen neşriyat tarafından 1982 yılında ve 1982 yılında yayınlanan baskıya vakıf olan H. Hayitmetov gözetiminde *Okutucu Neşriyatı* tarafından 1992 yılında tekrar basılmıştır. Roman 381 sayfa olup, 17 bölüm halinde düzenlenmiştir.

yönelik hareketlerin hızlanması mümkündür (Eşbek, Baltabayev, H., Rasulov, Aripov, Narmatov, Haşimov, Gafurov, Umarov, 2008, s. 123) sözleriyle ifade eden Kadirov, üç sosyal romanında da bu temalar üzerinde durur.

Kadirov, özellikle *Üç Kök* romanında tarih ve tarih bilinci temasına geniş yer verir. Baskı altında yaşayan Özbek toplumunun genç nesillerine, tarih bilincini aşılama çabasına çalışır. Bu amaçla, yer yer tarihi olaylara göndermelerde bulunur. Olayların geçtiği mekân olarak Tarih Fakültesi, figür olarak ise tarih bölümü akademik kadrosu ve öğrencileri seçilmiştir. Romanın ana figürü Mehkem, yedi yaşından itibaren tarih öğrenmek ve tarihçi olmak ister. Ekberov ve Taşev gibi figürler ise alanlarında uzman tarihçilerdir.

Yazar, Mehkem ile Gevher arasında geçen bir diyalogda, tarihin ve tarihçinin toplum için ne kadar önemli olduğunu şöyle açıklar:

- Tarihin romantizmi yok mu diyor-sunuz? Ohoo. Bütün romantizm tarihte. Pilotlarınız da, cerrahlarınız da büyük tarih makinasının ayrı tekerleklerini döndürür, o kadar. Tarih bütün insanlığı kapsar. Diğer bilimler deniz ise, tarih okyanustur (Üİ, s. 45).

- E, Tarih okyanus ise, tarihçi kim? Tarihçi mi? Dedi o. Gevher'in güzelliğine kapılarak. Tarihçi bu okyanusun... yok. Bu okyanus tarihçinin mülküdür. Bütün dönemler, bütün ülkeler, bütün bölgeler... (Üİ s. 46).

Mehkem'in ve sınıftaki diğer öğrencilerin iç dünyalarına fikirleriyle etki eden ve onları tarihçi olmaya yönlendiren, ilkokul yıllarındaki tarih öğretmeni Rahmetov'dur. Rahmetov, öğrencilerine aştığı tarih bilinci ile geleceğe geçmişini bilen nesiller yetiştirmeyi amaçlamıştır. Kadirov, tarih bilinci ile ilgili düşüncelerini Rahmetov vasıtasıyla anlatır.

Biliyor musunuz bu adam bize ne

kadar çok eğitim verdi? Ben işte bunu şimdi anlıyorum. Sınıfımızdan çok iyi çocuklar çıktı. Bunların iç dünyasındaki muhteşem çizgi Rahmetov'un eli ile çizildi. Aslında terbiye için tarih gibi güçlü bir araç az bulunur. Bütün insanlığın geçtiği yol, edindiği manevi tecrübe öncelikle bu bilim yoluyla yayılmalıdır. Rahmetov derdi ki: "Yeni araba, yeni bina yapmak iyidir, ancak yeni insan yaratmak ondan da iyidir. Tarihçi yeni insan yaratacaklardandır", derdi (Üİ, s. 47).

Kara Gözler romanında, Ayköl köyüne yakın Devdere adı verilen yamaçlara oyularak çizilmiş tarihî resimler yer alır. Kadirov, bu resimlerden hareketle atalarımızın yaşam tarzı hakkında bilgi edinilebileceğini vurgular. Yazar, tarihimizde kadınlara büyük değer verildiğini göstermek için Ayköl çevresindeki kayalıklar üzerine resmedilmiş kadın portreleri yaratır ve bu portreler yardımıyla geçmişte kadına verilen önemi göstermek ister.

Taşa resmeden o atalarımız da kadınlara ne kadar saygı göstermiş dedi Medemincan. Sonra ne felaket olduysa, annelerimizi, kız kardeşlerimizi feraceye sokmuşuz? Şimdi ferace yok, ancak onun yüreklere bıraktığı yaralar hâlâ var (KK, s. 149).

Elmas Kemer romanında da kültürel miras ve tarih bilinci teması üzerinde durulur. Kentleşme ile birlikte gelenek ve görenekte yaşanan yozlaşmalara dikkat çeken yazar, geçmişten gelen ananelere sahip çıkılması gerektiğini vurgular. Kadirov, romanın ana figürünü, uzun yıllardan beri süregelen Özbek kültürel mirasını korumayı ve gelecek nesillere ulaştırmayı kendine ilke edinmiş bir karakter olarak kurgulamıştır. Ayrıca Taşkent'in tarihteki önemine sık sık vurgu yapan yazar, yüzyıllar boyu kültürlerin buluşma noktası olarak yine Taşkent'i göstermiştir.

b. Komünist/Leninist İdeoloji

Kadirov'un sosyal romanları arasında *Üç Kök* ve *Kara Gözler*'de Komünist ve Leninist görüşlerin savunulduğu ideolojiye yer verilmiştir. Bu romanların yazıldığı dönemde, Özbek aydınları Sovyet hükümetini yöneten Komünist Parti'nin kontrolü altındadır. Bu baskı altında bulunan yazarlar, güdümlü (angaje) bir edebiyat çerçevesinde eserlerinde Komünizm'i övmek ve desteklemek zorunda kalmışlardır. Kadirov da, diğer aydınlar gibi bu romanlarında dönemin gereği olarak Komünizm'i destekleyen bir görüntü çizer (Açık 2005 s. 5).

Üç Kök romanının yazıldığı dönem, Nikita Kruşçev'in başkanlığı dönemidir. Kruşçev, Stalin'den sonra Sovyetleri yönetmeye başlar, Leninizm yanlısıdır. Romanda da dönemin bir yansıması olarak, Marksist-Leninist görüşlerin önemi (Üİ, s. 109-111), Taşev figürü vasıtasıyla anlatılır. Romanda Lenin ve Lenin'in görüşlerinin ön plana çıkarıldığı bölüm ise Eşanbayev figürünün tezinin anlatıldığı kısımdır. Eşanbayev, *Türkistan'da Sovyet hâkimiyetinin yerleşmesinde V.İ. Lenin'in rolü* (Üİ, s. 195) adıyla bir lisansüstü tez hazırlar. Bu tez hakkında yapılan toplantıda Ekberov, tezi Lenin'in faaliyetlerini açıklamaktan uzak olduğu yönünde eleştirir ve Lenin'i över.

Lenin Türkistan'daki çalışkan halkın devrime katılmasına engel olan zorlukları binlerce kilometre uzaktan hatasız görebilmiş, bu zorlukları bertaraf etmek için unutulmaz yardımlar organize etmiş, aday bunu açıklamamıştır (Üİ, s. 197).

Lenin'in yüceltildiği noktalardan bir diğeri de Eşanbayev'in, Zamire'ye okumanın önemini anlatmak istediği satırlarda yer alır: Lenin atamızın söylediği gibi okumak, okumak yine okumak! (Üİ, s. 98)

Üç Kök romanı figürleri Komünist Parti teşkilatı içerisinde yer alır. Romanın ana figürü Mehkem, Komünist Parti'nin

gençlik kolları teşkilatında önemli görevlere gelir. On sekiz yaşından itibaren partiye girmeyi hayal eder. Parti içerisinde kendi çıkarlarını düşünen insanlardan farklı olmak isteyen Mehkem, sosyalizm ideolojisini benimser.

Kara Gözler romanı, Çağdaş Özbek Edebiyatı'nın "Durgunluk Dönemi" adlı verilen devrine denk gelir. Bu dönemde 1950'li yıllardan itibaren başlayan özgürlük ortamı, 1960'lı yılların ortalarından itibaren etkisini kaybederek (Kerimov vd. 1995, s. 241-242) yerini daha baskıcı güdümlü bir edebiyata bırakır. Böyle bir ortamda edebiyat faaliyetlerini devam ettirmeye çalışan Özbek yazarlardan Kadirov, *Kara Gözler* romanı içerisinde Komünizm'i ve Leninizm'i öven satırlara yer vermek zorunda kalır.

Ebedi olan Komünizm'i kuruyoruz.
– diye ekledi Vahidov. Siz doğru söylüyorsunuz – arkadaş Kamberov. Biz şu ulu binanın her bir tuğlasını ömür boyu duracak şekilde yapıp, zerre kadar düzenbazlığı yakınına yaklaştırmadan en helal, en temiz eller ile yapmamız gerekli (KK, s. 294).

Ana figür Avaz, Mansurov ile sohbeti sırasında, Komünizm'e bazı eleştiriler getirip insanları mutlu edecek komünist sistemin nasıl olması gerektiği üzerine düşüncelerini dile getirir.

Şimdi insana yetmeyen nadir şeyler çok. "Bunların hepsi komunizmde yeterli olur" desem, Hülker "o zaman birçok yetmeyen şeylerin olması mümkün diyor.

- Mesela ne, yiyecek, giyim, eşya? - sordu Mansurov.

- Bunlar yeterli olur... Ancak... İnsanın karnı tok olur, gözü tok olmazsa hepsi boş. Kendi tok olsa, gönü tok olmazsa yine zor. İnsanın herşeyi olduğu hâlde, mutlu olmazsa yine olmaz. Bilimi, medeniyeti, itibarı yeterli olsa da vicdanı, insan-

lığı yeterli değilse yine sıkıntı... Bunlar olmasa, ekmekten vicdana kadar, ipekten insafa kadar herşey herkese yeterli olursa – bizim istediğimiz komünizm budur (KK, s. 212).

c. Toplumsal Sorunlar

Özellikle *Kara Gözler* ve *Elmas Kemer* romanlarında topluma farklı yönlerden eleştirilerde bulunularak, toplumsal sorunlar gözler önüne serilmeye ve bu sorunlara çözümler getirilmeye çalışılır. Yazar, *Kara Gözler* romanında, âdet ve geleneklerin toplum üzerindeki etkisi, batıl inançlar ve câhillik gibi konular üzerinde durur. Kadırov'un dikkat çekmek istediği geleneklerin en başında evliliklerde uygulanan "Beşik Kertmesi" (Fatiha) geleneği gelir. Romanda ezilen ve toplum tarafından dışlanmış kadının temsilcisi olan Hülker, on yaşlarında Halbek ile beşik kertmesi yapılmıştır. Yazar tarafından bir belâ olarak görülen beşik kertmesi âdetinin sert kuralları vardır. Bu kurallara uyulmaması en büyük namus suçlarından sayılmaktadır.

Hülker on yaşında iken "Fatiha" denilen şey ona bir bela gibi yapışmıştı....Kurallara göre o, evleneceği erkek Halbek'ten de, onun anne ve babasından da, hatta ablasından da kaçması, düğüne kadar onlarla görüşmemesi ve konuşmaması gerekli idi (KK, s. 35).

Başlarda bir oyun gibi görünen Beşik kertmesi âdeti, Hülker tarafından on altı yaşında reddedilir. Avaz'a âşık olan Hülker, beşik kertmesi Halbek ile evlenmek istemez. Ancak toplumun baskısından korkan Hülker, bunu sadece Avaz'a söyleyebilir.

Hülker "Halbek ile evlenmeme" kararını aldığı anda on altı yaşındaydı. Ancak bunu Avaz'dan başkasına söyleyemez. Çünkü onların köylerinde ahlak, namus hakkında katı kurallar vardı. Burada beşik kertmesini bozmak ya da erkekten ayrılmak, istediğiyle evlenmek dünya-

daki en korkunç namus suçu olarak kabul edilir (KK, s. 36).

Avaz, Hülker ile evlenmek için Halbek ile konuşmak ister. Halbek ise, köy halkının kışkırtmaları sonucunda Hülker'i öldürmek isterken, Avaz araya girer ve kolundan vurulur. Avaz, Hülker ile evlenmek şartıyla Halbek'ten şikâyetçi olmaz. Ancak halkın gözünde Hülker, ahlaksız bir kızdır.

Kadırov, *Kara Gözler* romanında eleştirdiği konulardan biri de toplumda yaygınlaşmış olan batıl inançlardır. Batıl inançlar, sosyal yapıdan kaynaklanır ve ne dinle ne de bilimle ilişkilidir. Roman içerisinde halkın inandığı bir takım batıl inançlardan söz edilir. Hülker'in kocası Avaz ile dağda bulunmasının uğursuzluk getirdiğine inanılır. Eşmurat Ağabey'in dağda yakalandığı bir borandan arkadaşının eşini sorumlu tutması bu batıl inançtan kaynaklanır. Devdere bölgesindeki dağlara çizilmiş resimleri devlerin yaptığı ve bu devlerin insanı çarpacağı inancı hâkimdir. Yine cin kelimesini telaffuz eden insanın cini çağıracağı yönünde bir inanış vardır.

Kırsal kesimlerde olduğu gibi şehirlerde de batıl inançların olduğuna dikkat çeken Kadırov, her toplum içerisinde böyle inançların olabileceğine işaret eder.

-Batıl inançlar şehirde de varmış. – dedi Avaz. Benim büyük yengem on üç sayısından korkar.

-Şimdi ondan daha ilginç batıl inançlar çıkmış- dedi Ahadcan. – Örneğin, yere para düşmüşse, hurafeci insan hemen damgasına bakıyor. Eğer damga görünüyorsa "iyi" diye inanıp alıyor. Hayır, damgası görünmüyorsa ikileme düşüyor. En son hurafe ise otobüste ya da tramvaya bindiğinde bilet alıp numarasına bakıyor. Çift numara ise şanslı, eğer tek sayı ise şanssızmış (KK, s. 144).

Kadırov, toplumda yaşanan kültürel yozlaşmayı ifade etmek için "Aşihelal"

adlı gelenekten bahseder. Eskiden hayvanlara bakanların "Sürücü" olarak adlandırıldığını, hayvanları teslim ederken sürücülerin aşıhela diye bağırıldığını ve hayvan sahiplerinin onlara yiyecek dağıttığını hatırlatır. Ancak bu sürücülerin günümüzde kalmadığı, onların yerine aylıkla çalışan çobanların geçtiği vurgulanır.

Toplum içerisinde yaşanan sorunları dile getirmeye çalışan Kadırov, romanda medenileşmek gerektiğine vurgular yapar. Köyde yapılan konferans medenileşmek üzerinedir. Büyük toplantıda yaşam seviyesini yükseltmek için kararlar alınır.

Kadırov, diğer sosyal romanlarında olduğu gibi *Elmas Kemer* romanında da topluma eleştirilerde bulunur. Özellikle kentleşmenin etkisiyle toplumun gelenek ve göreneklerinde yaşanan değişimler romanda sık sık dile getirilirken, maddî ve manevî olarak insanları olumsuz etkileyen âdetler de eleştirilir.

Romanda düğün adetleri ve bu adetlerin ailelere verdiği maddî ve manevî zararlar üzerinde durulur. Kadırov, Şakir ve Nigara'nın düğünü sırasında yapılan birçok şeyin gereksiz olduğunu düşünür.

Eski âdetlere yenilerinin eklenmesiyle, âdetlerin insanları hem ekonomik yönden hem de manevî yönden zorlaması, romanda sıklıkla eleştirilir. Düğün sırasında yapılan düğün konvoyunun, gösteriş düşkününü insanlar tarafından gelenek hâline dönüştürülmeye çalışılması, eleştirilen noktalardan biridir.

Düğün ve törenlerde yeni adetlere eskileri karıştırıp, kötüsü iki üç derken çoğalıp gitmesinden Vezire de çok şikayetçiydi.... Yine çoğu düğünde mikrofon ve hoparlör koyup bağirtmek âdet olmuş....Çok vakit harcayarak gidilen düğünlerin çoğundan yorgun dönülüyor. Düğün sahiplerinin binlerce lirasını savur-

maları, eziyet çekmelerine ne dersin? İki tarafı da boşu boşuna zorlayan gösterişler, niçin gereklidir? (AK, s.360).

Son zamanlarda ortaya çıkan içkili ziyafetlere de bir eleştiri getiren Kadırov, bu ziyafetlerin yeni bir âdete dönüştürülmeye çalışıldığı, ayrıca hem oğlan tarafında hem de kız tarafında dört defa verilen yemeğin, israftan başka bir şey olmadığını vurgular. *Önceki düğünler içkili olmazmış, dedi Azam Baba. – İki yüz- üç yüz kişiye içki âlemi yapmak, yeni çıkan bir âdet oluyor!* (AK, s.359).

Kentleşmeyle birlikte gelenekten kopan yeni nesil, kendi kültürüne yabancılaşmaya ve sadece kendini düşünmeye başlar. Böylece kendi gelenek ve göreneklerinden uzak kalan gençlik, toplumsal kurallarla çatışır. Kadırov, romanda kurguladığı Alibek karakteri ile kendi kültürüne yabancılaşan gençlerin durumunu anlatmaya çalışır. Batıya, moda ve pahalı eşyalara düşkün bencil bir yapıda olan Alibek, gelenekleri ve aileyi eskinin bir kalıntısı olarak görür ve toplumun kurallarına karşı çıkar. Kendi kültürüne, ailesine yabancılaşan, toplumsallaşmanın ilk ve en etkili kurumu olan aileye karşı çıkan yozlaşmış gençliğin profili, yazar tarafından şu şekilde çizilir.

"Aile olarak yaşamak eskiyor, çocuk gerekli değil" denen bakış açısını o zaman işittim. İnsan, Allah'tan da, halktan da, anne-babadan da, mahalle-köyden de korkmayacaksa, imanı, inancı parçalanıp, sadece "özgür olayım" diye nefsinin yok edip bu yola girermiş. Hatta öz annesi için kıl kadar da üzülmesi gelmiyor. Kendilerinin rahatlarından, keyiflerinden başka hiçbir şeyi düşünmüyor. Yine onların yaptığını "doğru" diye kabul eden bozuk çevresi var (AK, s.161-162).

Değişen toplum düzenine eleştirilerde bulunan Kadırov, toplumun birliğini

ve bütünlüğünü sağlayan gelenek ve göreneklerin önemine dikkat çekmek ister. Özbek toplumunda yeni çocuğu olmuş aileler için yapılan “Beşik Düğünü” âdeti üzerinde durur. Şehirleşmenin etkisiyle toplum içerisinde gereksiz olarak görülmeye başlanan bu âdetin, anne ve babanın itibarını artırmak, tekrar çocuk sahibi olmalarına yardım etmek ve aile kurumunu sağlam temellere oturtmak amacıyla yapıldığı yazar tarafından belirtilir.

“Beşik Düğünü” denilen adet eski olarak görülebilir. Belki, bunun daha iyi şekli sonra bulunur. Ancak...insanın doğması – böyle bir düğüne, mutluluğa layık bir olay değil mi? Doğum günü kutlamak, bütün toplumlarda olan bir âdet....Öyleyse, ilk çocuğa sahip olan genç anne ve babalara yardım etmek, onları tekrar çocuk sahibi olmaya teşvik etme, kötü bir iş değil, çok önemli ve onurlu bir iş (AK, s.242-243).

Kadirov, kentleşme ile beraber toplumların gelenek, görenek ve âdetlerinden koştüğünü göstermek için, Avrupa toplum yapısı ile Özbek toplum yapısını karşılaştırır. Karşılaştırmasında Avrupa’daki insan ilişkilerinin çıkar üzerine kurulduğu ve birbirlerinden tamamen kopuk bir hayat yaşadıkları düşüncesine yer verir. Özbek toplumunda ise Avrupa toplumlarının tam tersine misafirperverlik, yardımseverlik ve birlikte yaşama gibi değerlerin çok daha güçlü olduğu açıklanarak, insanî duyguların Özbek toplumundaki yeri anlatılmak istenir.

Ancak insanın insan için çıkar gözetmeksizin çaba sarf edip, iyilik yapmak, birbirine saygı gösterip, birbirinin sevgisini kazanmak gibi şeyler bütün dünyada azalan erdemlerden değil mi? Batı Avrupa’ya yaptığımız seyahati hatırlayın. İnsanlar birbirleri ile o kadar çok ilgisiz ki! Her şey para ile, çıkar ile ölçü-

lüyor.... Bizdeki gibi, sıradan bir tanıdık gelse de, sofraya kurup, katı-sulu yemekler yapmak, büyük kazanlarda pilav pişirip, hatta tanımadık insanlara da bedava yemek vermeyi, onlar tasavvur edemiyor. Baba-çocuk, hısım-akraba arasındaki sevginin ve saygının tamamıyla bitmesinin ne kadar kötü olduğunu, işte buralara gidip görün! Birbirini yadırgıyorlar, gidip gelme yok....bir iş olsa komşu hemen yardıma gelir, düğün ve tören olsa bütün mahalle yardımlaşır, herhangi zor bir iş de imeceye dönüşüp, oyunla gülüşmelerle hemen biter (AK, s.243).

d. Kadının Toplumdaki Yeri ve Kadın-Erkek İlişkisi

Aydınlanma çağından itibaren başlayan feminizm hareketi, bütün toplumlara etki etmiştir. İsmail Gaspıralı’nın başlattığı Usul-i Cedit hareketi vasıtasıyla bu hareket, Sovyet etkisi altında yaşayan topluluklara ulaşmıştır.

Kadirov’un romanları dikkate alındığında, özellikle *Kara Gözler* romanında toplum içinde kendine yer bulamayan ve ezilen kadın figürü göze çarpar. Roman cehaletin yaygın olduğu bir köyde geçer. Kurguladığı karakterler ve olaylar vasıtasıyla toplumun kadına bakışını, çarpıcı örnekler ile açıklamaya çalışır.

Toplumun yapı taşı ve ailenin en önemli bireylerinden biri olan kadının konumu da, toplumların gelişmesine ve değişmesine paralel olarak gelişim ve değişim göstermiştir. Şehirlerde yaşayan kadınlar sosyalleşip toplum içerisinde söz sahibi olurken, kırsal alanlarda kadın olmanın şartları ağırdır. Kırsal toplumun kadına karşı tutumu olumsuzdur ve gerek gelenek ve görenekler gerekse gündelik hayat, kadına toplumsal baskıyı hissettirir (Gülen-dam 2006, s. 41).

Romanda toplumsal baskıya ve geleneklere karşı gelenlerin en başında Hüsker yer alır. Beşik kertmesi âdetine karşı

gelerek Avaz ile evlenen Hülker, Avaz'a yardım etmek için dağa çıkarak kendini özgür hisseder. Hülker'in başlattığı bu karşı duruşa, Halbek ve Cennethan da katılır. Toplumun baskısından kurtulmak için dağda yaşamaya karar verirler. Erkek egemenliğine karşı duruşun bir diğer temsilcisi de Rıhisi Teyze'dir. Kocasını İsmet Dede'nin yaptığı kötülükler ve davranışları karşısında dayanamayarak onu evden kovar, Halbek ve Cennethan ile yaşamaya başlar.

Romanda olayların geçtiği küçük bir köy olan Ayköl'de, kız çocuklarına ve kadına önem verilmez, erkeklerden aşağıda görülür. Öyle ki kız çocukları ve kadınlar Allah'ın sevmediği kullar olarak kabul edilirken, erkek çocuklara küçük yaşlardan itibaren hürmet gösterilir. *Rahmetli annem, beni kız doğurduğu için üzülürdü: Özgürlük denen şey erkeğe verilmiş, Allah sevmediği kulunu kadın olarak yaratmış*" derdi (KK, s. 95).

Benim büyüdüğüm evde kadınlar, erkeklerden daima aşağıda tutuldu. Hatırlıyorum, dokuz-on yaşlarındayken evimize bir grup kadın misafir olmuştu. Sofra kuruldu. Erkeklerden bir tek ben vardım. Yemek ikramında genç kızlar "alın alın" diye daha yaşlı kadınlara ikram ettiler. En yaşlı kadınlardan biri bana baktı. "Alın oğlum, siz başlayıverin" dedi. Ben utandım. Şaka yapıyor diye anneme baksam ki, çini ile "al çocuğum" diyor. Yetmiş yaşındaki kadından yedi yaşındaki oğlanın meleği yüksek olur". Mecburen yemeğe ilk ben başladım (KK, s. 149-150).

Romanda göze çarpan toplumsal eleştirilerden biri de gelin olarak kadının yaşadığı sorunlardır. Toplumda gelinler tarlada işçi, evde ev hanımı, hatta hayvan işlerini yapan hizmetçi olarak değerlendirilirken, kaynanası ve kaynatasının yanında oturup, yemek yemesi saygısızlık olarak

kabul edilirdi. Onların yanında kocasıyla gülmesi, şarkı söylemesi gibi hareketler ise edepsizlik olarak algılanırdı. Romanın ana figürü tarafından bu adetler bir örümcek ağına benzetilerek eleştirilir.

Genç gelinlerin yaşlılar ile aynı sofrada yemek yemesi adaba uymaz. Avaz Hülker'in yalnız kaldığını bilir, ama misafir ile başka odada yemek yese, bu da ayıptı: eşini bu yaşlı insanlardan üstün tutmuş olurdu. "Tövbe tövbe - diye Avaz içinden sinirlendi. Bu nasıl adap ki, insanı örümcek ağı gibi sarıp, kendini biraz özgür bıraksan, hemen suç oluveriyor (KK, s. 55).

Kadırov, dönemin erkeklerini de eleştirir. Cehaleti ile romanda ön plana çıkan Eşmurat Ağabey'in kadını şeytana benzetmesi ve dövülmediği takdirde musibetlerin başından gitmeyeceğini söylemesi, kadının toplum içinde yerinin olmadığını özetler niteliktedir. Köyden şehre ya da askerliğe gittiklerinde erkeklerin kendi aralarında şakalaşıp eğlendiklerini övünerek anlatırken, kadınların eşleriyle şakalaşmalarını birbirlerinden utandıkları için gizlediklerini belirtiyor.

Erkekler şehre gittiklerinde ya da orduya katıldıklarında yaptıkları eğlenceleri birbirlerine anlatıp övünürdü. Kadınlar hatta kocaları ile şakalaşmalarını da birbirlerinden utanıp gizlerlerdi (KK, s. 36).

Ailenin kızlar üzerinde kurduğu baskı ve henüz evlenmemiş kızların yaşadığı sıkıntıları dile getirmek için Mesude adlı karakter yaratılmıştır. Mesude on sekiz yaşına gelmiş üniversiteye gitmek isteyen genç bir kızdır. Ancak ailesi onun adına bir karar vererek şoför Madamincan ile evlendirir. Evlendikten sonraki hayatı ev ve tarla işleriyle geçer. Ağır çalışma şartlarına dayanamayan Mesude, hayatını kaybeder. Mesude'nin hayatını kaybetmesinden kendini sorumlu tutan Madamincan, şahsına

ve topluma yaptığı eleştirilerle Kadirov'un sözcüsü konumundadır. Gittiği yerlerdeki kadın erkek ilişkilerini gören Madamincan kendini "Kara Erkek" olarak adlandırır.

Nerede erkekler ile kadınlar birbirlerine değer verirse, orada iki tarafın da kıymeti artar. Kadının değerini düşürmek isteyen erkeklerin kendi değerleri düşer. Ben de üstün cinsim diye gerindiğim zamanlarımda erkek değil, kara erkekmişim. Bunu şimdi anladım (KK, s. 161-162).

Ama köy hayatında çok ağır adetler var. İşte bu edep hakkındaki âdeti ele alın. İnsaflıca baksanız kadınların da özgür olması gayet doğal bir durum. Ancak biz buna kötü gözle bakıp, hemen ayıplarız. Bütün edepsizlik ve suç kendimizden başlar (KK, s. 144).

Kadirov, *Üç Kök* romanında modernleşen dünyada kadının yaşadığı sıkıntılara değinmiştir. Romanda bunun en iyi örneği Zamire'nin annesi Mesture abladır. Feraceli olan Mesture abla, görücü usulü ile evlendirilir. Zamire'nin babası karısına ve çocuklarına değer vermeyen, eviyle ilgilenmeyen ve sürekli ziyafetlere giden biridir. Mesture abla bu duruma fazla dayanamayarak kendi ayakları üzerinde durması gerektiğini anlar. İlkokulu bitirip, anaokulu öğretmeni olur. Aktivist olup, propaganda yapmaya başlar. Kocasının başka kadınla ilişkisi olduğunu öğrendikten sonra, Celalabad'a gidip, hayatını sürdürme kararı alır. Zamire'nin ablası Münire, onuncu sınıfı bitirdikten sonra biriyle kaçarak Fergana'da evlenir. Ancak kocası ona kötü davranır ve kaynanası tarafından, kaçarak evlendiği için küçümsenir. Kendisi ve kızının yaşadığını, Zamire'nin yaşamaması için "okulunu bitir, eşini kendin seç" şeklinde ona telkinlerde bulunur.

Kadirov, Mesture abladan hareketle romanda kadının Özbek toplumu içerisindeki yerini belirtmiş, kadının ancak kendi ayakları üzerinde durarak varlığını ka-

bul ettirebileceğini gözler önüne sermiştir. Ayrıca erkeklerin kadınlara olan davranışlarını da eleştirmiş olur.

Kadın erkek ilişkilerinde yaşanan sıkıntılar Zamire üzerinden anlatılmak istenmiştir. Zamire, etrafındaki erkeklerin rahatsız edici davranışlarına maruz kalır. Ders sırasında dışarıdan birinin onu sürekli takip etmesi, Zamire'yi rahatsız eder. Yine sınıfından bir genç, aşk mektubu yazarak buluşmak ister. Eşanbayev ise, Zamire'yi kandırarak onunla sözlenir ve Zamire, Eşanbayev'in cinsel tacizine maruz kalır.

Özbek toplumunun geçmiş dönemlerinde kadın, "ayıplı bir şey gibi" görülmüş, bu durum kadın erkek ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Geçmişteki bu olumsuzluk, modernleşen Özbek toplumunda izlerini bırakır. Romanda erkeklerin kadınlara karşı davranışları yazar tarafından eleştirilmiştir.

Asırlar boyunca kadınlar utanç verici bir eşya gibi mümkün olduğu kadar gizlenmiş, erkekler kızlardan yedi kat duvar ile ayrılmış bahtsız geçmişin bazı kalıntıları, Özbek gençlerinin aralarındaki ilişkilerine şimdi de engel oluyor. Kızlara yalvarmayı, gözlerini "ayırmadan" bakmayı, sokakta laf atmayı, bu duvara merdiven dayayıp konuşmak gibi davranışları doğal algılayan erkekler var. Sarkıntılığı herkes kötü der. Ancak kızlara karşı zafiyeti, yani güzel bir kız görse arkasına düşmeyi, hemen arkasından buluşunca aşkını ifade etmeyi, hayır cevabını alsa da, "kız evi naz evi" deyip, ikinci, üçüncü defa "seviyorum" demeyi ayıp saymayanlar var (Üİ, s. 131).

Kadirov'un son sosyal romanı *Elmas Kemer*'de kadın, artık toplumun baskısından kurtulmuş, kendi ayakları üzerinde durabilen bir hüviyette ve kadın-erkek eşitliğinin sağlandığı bir toplumda yer almaya başlamıştır. Kadirov'un kurguladığı

Vezire karakteri toplumda söz sahibi olan kadını temsil etmektedir. Vezire, iyi bir iç mimar ve toplumda itibar kazanmış modern bir kadın figürüdür.

e. Kentleşme Sorunu

Elmas Kemer romanı, Taşkent'te yaşanan kentleşme sorunlarını gözler önüne sermek amacıyla kurgulanmıştır. 1966 yılında yaşanan depremden sonra yeniden inşa edilen Taşkent, bilim ve teknolojinin gelişmesiyle beraber hem demografik hem de ekonomik olarak büyümeye başlamıştır. Büyümeyle birlikte betonarme yapıların Taşkent'in tarihine, tabiatına ve insanına verdiği zararlar, yazar tarafından eleştirilir. Romanda eski Taşkent ile yeni Taşkent arasında karşılaştırmalar yapılarak, kentleşmenin beraberinde getirdiği nüfus artışı, trafik sorunu, hırsızlık olaylarının artışı, betonarme yapıların çoğalması ve buna bağlı olarak ağaç sayısının azalması, su sorunu, hava kirliliği, insanların yaşadığı stres, sokak hayvanlarının durumu, yozlaşan gençlerin durumu ve aile yapısının bozulması gibi sorunlara dikkat çekilmek istenmektedir.

Kentleşmenin getirdiği en büyük sorunlardan biri kent nüfusunun artması ve buna bağlı olarak kent sınırlarının genişlemesidir. Kadırov, *Elmas Kemer* romanında sık sık Taşkent'in büyüüp, kalabalıklaştığından bahseder. Romanın ana figürü Ebrar'ın çocukluk yıllarındaki Taşkent ile şu anki Taşkent karşılaştırılarak kentleşmenin boyutu gösterilir ve kentlerde yaşayan insanların kentleşmeye ayak uydurması için dikkat etmesi gereken hususlar anlatılmaya çalışılır.

Kentleşmenin yoğun olduğu şehirlerde çevre sorunları ortaya çıkmıştır. Tüm dünyada olduğu gibi Taşkent'te de ciddi çevre sorunları yaşanmaya başlar. *Elmas Kemer* romanında, bu çevre sorunları ve tabiata verilen zararlara dikkat çekilir. Kadırov, *Elmas Kemer* romanının ana figürü Ebrar'ı tabiatı seven ve tabiatı koruyan bir

karakter olarak kurgulamıştır. Peyzaj mimarı olarak görev yapan Ebrar, projelerinde tabiata zarar vermemeyi, yeşili korumayı kendine ilke edinmiştir.

Kentleşmenin verdiği zararlar sebebiyle tabiatın yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu okuyucularına anlatmak isteyen Kadırov, tabiatı korumakla insanı korumanın eş değer olduğunu ifade eder.

Kentleşme çok arttı. Nereye baksan, demir, beton, asfalt, cam! Sayısız arabaların kornası caddeleri dolduruyor. Ancak insan da o çiçekler, bülbüller gibi canlı tabiat parçası. Kentleşme arttıkça temiz havaya, tabiata ihtiyacımız var. Bunun için tabiatı korumak şimdi insanı korumak ile eşit oldu (AK, s.228-229).

Kentleşmeyle birlikte insanların dinleneceği yeşil alanların ve ağaç sayısının azaldığı, buna karşın araç sayısının arttığı, romanda eleştirilen noktalardan biridir.

Şehirde yıl geçtikçe arabaların sayısı da, çeşidi de artıyor, ancak her yere yapılan, yeni evler inşa etmek için eski mahalleleri bozmaya doğru gelineceği için büyük yaşta çok gölge veren ağaçlar azalıp gidiyor (AK, s.109-110).

Araç sayısının artmasına bağlı olarak, çıkan egzoz gazları hava kirliliğine sebep olmaktadır. Yazar, araçların çıkardığı bu gazların insan üzerindeki olumsuz etkisini de göstermeye çalışır.

Saat öğleden sonra üçü geçmiş, caddelerde araçlar kalabalık. Özellikle, Kuybişev caddesinden geçtiklerinde ağır yük araçları o kadar çoktu ve birbirlerini engelleyip, öyle duman çıkarıyorlardı ki, Ebrar bütün pencereleleri açsa da, hava yetmeyecekmiş gibi boğuldu (AK, s.99).

Kadırov'un eserlerinde ele alınan çevresel sorunlar arasında büyüyen kentlerde yaşanan su sorunu önemli yer tutar. Kadırov, kentleşmeyle birlikte yaşanabile-

cek su sorununu göz önünde tutarak, roman içerisinde sık sık Taşkent'in su kaynaklarının önemine yer verir. Taşkent'e ait nehirleri, onu besleyen kan damarlarına benzetir, özellikle binlerce yıllık geçmiş olan Bozsü nehrinin, Taşkent için büyük bir öneme sahip olduğunu vurgular. Ayrıca suyun, insan hayatı için temel bir gereksinim olduğuna değinen yazar, eskiden insanların suya verdiği değeri anlatır.

Yazar tarafından eleştirilen noktalardan biri de kentleşme sebebiyle artan nüfusa paralel olarak, hırsızlık olaylarının artmasıdır. Romanda Ebrar, arabasını garaja koymadığı bir gün hırsızlar tarafından farları çalınır. Bu olaydan sonra Ebrar, arabasını sokakta bırakma konusunda daha dikkatli davranır.

Kadirov, kentleşmenin insan üzerindeki olumsuz etkilerini göstermek için kentleri bir savaş alanına, kent yaşantısı içinde yer alan istek ve kaygıları ise düşmana benzetir. Şehirde yaşayan insanın gündelik hayatındaki yoğunluk, insanların sağlık durumunu etkilemekte sinir sistemine olumsuz etki yaparak stres, felç ve kalp krizi gibi hastalıklara sebep olmaktadır. Romanda kentleşmenin olumsuz etkilerini kişiler üzerinde görmek mümkündür.

Ancak şimdiki savaşlar insanın iç dünyasında oluyor. Sinir sistemini geren kaygılar çok. Birbirine eklenip stresi ortaya çıkarıyor. Kalp ile sinir sistemine aşırı yüklendikçe stres artıyor. Gün boyu şehrin bir o tarafına bir bu tarafına ambulansla koşuyoruz. Bir yerde felç... başka yerde kalp krizi... yıllar geçtikçe çoğalıyor.... Arzu-heves, düğün-tören, başka yüz çeşit kaygı ve isteklerin hepsi, bilim ve teknik gelişmenin ağır yüküne eklenip, hücum edebilirse sinir sistemi dayanır mı? Kalp krizleri, felçler tıpkı düşman silahları gibi boş bir anı bekliyor ve bazen kalbe, bazen başa kusursuz isabet ediyor (AK, s.330).

Kentleşmenin olumsuz etkileri arasında, çocukların hayvan sevgisinden uzak yetişmesi ve müstakil evlerde beslenen köpeklerin apartman hayatına geçişle evsiz kalması gösterilebilir. Kadirov, romanda bu sorunlara Ebrar'ın oğlu Zafer vasıtasıyla dikkat çeker. Romanda Ebrar'ın müstakil evlerden birinde hayvanlar ile iç içe büyüdüğü anlatılırken oğlu Zafer'in apartmanda büyümesi, hayvan sevgisinden uzak yetişmesine sebep olur.

Apartmentların çoğalması ile sokağa bırakılan köpeklerin sayısı giderek artmaktadır. Bu köpekler, sokakta özellikle çocuklar için tehlikelidir. Babaanne ve dedesinin evine gittiğinde hayvanlara ilgi gösteren Zafer, aynı ilgiyi sokakta bulduğu bir köpeğe göstermek ister, ancak köpek ona zarar verir.

f. Aşk

Kadirov, aşk temasını bütün sosyal romanlarında kullanır. Her üç sosyal romanda da aşk ilişkileri olay örgüsü içerisinde yerleştirilmiştir. *Üç Kök* romanında aşk temasını ele alırken, üniversite öğrencilerinin âşık olma, sevmeye, sevilme ihtiyacı gibi duygusal konulardaki tutum ve davranışlarını dile getirir. Roman boyunca yaşanan aşk ilişkileri, figürleri bir yere taşımaktan ve ruhsal olgunluğa erdirmekten çok, gençler arasında yaşanan duygusal ilişkileri gözler önüne sermeye yöneliktir. Diğer sosyal romanlara göre *Üç Kök* romanında aşk teması daha yoğun işlenmiştir. Platonik, karşılıklı ve karşılıksız aşk konularına romanda rastlamak mümkündür.

Kadirov'un *Kara Gözler* ve *Elmas Kemer* romanlarında ise aşk teması geriplanda kalmıştır. *Kara Gözler* romanında, ana figür Avaz ile Hülker arasında bir aşk ilişkisi vardır. Romanın başında birbirlerini severek, olaylı bir şekilde evlenirler. *Elmas Kemer* romanında da benzer bir şekilde ana figür Ebrar ile eşi Vezire arasında bir aşk ilişkisi vardır. Romanda aşkları ile ön plana çıkmasalar da bu figürler kadın erkek ilişkilerini ortaya koymak için yazar tarafından

kullanılır.

g. Bürokratik Sorunlar ve Makam Hırsı

Üç Kök romanının kaleme alındığı, Stalin'den sonra Sovyetlerin başına geçen, Nikita Kruşçev dönemi devlet kurumlarında yaşanan bürokratik sorunlar, roman boyunca üniversite çevresinde yansıtılmaya çalışılır. Kadırov, romanında yarattığı Hakimov ve Eşanbayev karakterleri ile üst düzey yöneticilerin sahip oldukları konumları, kendi çıkarları uğruna kullanmalarını eleştirel bir dille ifade eder.

Hakimov, dekanlık makamını elde edebilmek için Taşev'e iftira atma yolunu seçer. Böylece Taşev'in fakülteden uzaklaşmasını ve Umerov'un hapse girmesini sağlar. Eşanbayev, kendi çıkarları için Hakimov'un yanında yer alır. Hakimov, lisansüstü eğitimini bitirdikten sonra Eşanbayev'i fakültede doçentlik kadrosuna yerleştirmek amacıyla, Taşev için kullandığı iftira yöntemini Ekberov'a karşı da kullanmak ister. Hakimov'un fakülteye öğrenci alımlarında makamını kullanması, Zakir'in kendi adamı olan Şevket'i fakülteye aldirmek için Hakimov ile olan bağlantısını kullanması gibi durumlar o dönemde bulunduğu makamı kötüye kullanan menfaatçi insanları örnekler niteliktedir.

Kadırov, fakülteye haksız şekilde girip, bilim yapmayan akademisyenlere eleştirilerde bulunur. Roman kahramanlarından Eşanbayev, lisansüstü tezini esas kaynaklara ulaşmadan yazmaya çalışır. Bu durum Ekberov tarafından eleştirilir. Üniversitelerde akademik anlamda yaşanan bozukluğa dikkat çekilir.

Kara Gözler romanında, Sovyet rejiminin getirmiş olduğu kolhoz sisteminde oluşan sorunlara dikkat çekmek istenir. Özellikle bu sistemin yürütmesinde yöneticilerin makamlarını kullanarak yaptıkları kanunsuz işler, gözler önüne serilmeye çalışılır. Kolhoz sistemindeki bozuklukları anlatırken Mansurov, Zamanali gibi dürüst

ve çalışkan yöneticilerin karşısına Devletbekov, Artık ve İsmet Dede gibi çıkarıcı ve makam düşkünü karakterler koyulur.

Kadırov, diğer sosyal romanlarında olduğu gibi *Elmas Kemer* romanında da, makamlarını kötüye kullanarak kendilerine çıkar sağlayan ve kişilere iftira atarak görevlerinden uzaklaştırmak isteyen yöneticilere yer verir.

Bu eleştirinin odağında imar işleri ile uğraşan mimarlar yer alır. Özellikle Şerzad Behramov ve Seyfullah Rahmanoviç vasıtasıyla yeteneksiz mimarların, buldukları makamı kendi çıkarları için nasıl kullandıkları gözler önüne serilir. Proje enstitüsü direktörü Seyfullah Rahmanoviç, proje ofisinde çalışan Şerzad Behramov'a sürekli işi düştüğü için onu koruyup kollar. Behramov da hazırladığı projeleri Rahmanoviç'in onayından kolayca geçirir ve her ikisi de kazançlı çıkar.

Seyfullah Rahmanoviç ve Şerzad Behramov, kurdukları düzeni bozmaya çalışan Ebrar'ı yalan söyleyerek ve ona iftira atarak görevinden uzaklaştırmaya çalışırlar. Ancak üst düzey yöneticiler tarafından destek görmedikleri için amaçlarına ulaşamazlar.

Sonuç

Kadırov'un sosyal romanları tematik açıdan incelendiğinde odak noktada toplumun yer aldığını söylemek mümkündür. Yazar, kendinin de yaşadığı toplumda, görmüş olduğu sorunları dile getirmek ve çözümler üretmek için romanlarını kaleme alır. Bir yandan Sovyet baskısı altında yaşayan Özbek toplumuna tarih bilinci aşılamaya çalışırken, diğer yandan modernleşen hayatın insanlara ve kültürel mirasa verdiği zararları anlatılmaya çalışılmıştır. Aşk ve Komünist-Leninist ideoloji temalarının ise daha çok simgesel olarak kullanıldığı görülmektedir.

Romanlara ayrı ayrı bakıldığında yazarın belirli temalara yöneldiğini görürüz. Üç Kök'te daha çok tarih/tarih bilinci,

aşk ve yöneticilerin makamlarını kötüye kullanmaları temaları üzerine yoğunlaşılırken, *Kara Gözler'*de kadın sorunlarının, *Elmas Kemer* romanında ise kentleşmenin insanlara verdiği zararların daha ön planda tutulduğu görülmektedir.

Yaklaşık altmış yıl gibi uzun bir sü-

re yazarlık yapan Kadırov, tarihsel romanları ile ün kazanır. Onun yazmış olduğu sosyal romanları ise tarihsel romanlarının gerisinde kalmıştır. Bu çalışmanın amaçlarından biri de Pirimkul Kadırov ve onun sosyal romanlarını tanıtmaktır.

KAYNAKÇA

- Açık, F., (2005) "Ötken Künler", "Kece ve Kündüz", "Kutlug Kan" Romanları Çerçevesinde Özbek Romancılığı", Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dünyası İncelemeleri, Cilt 5, Sayı 1.
- Baltabayev, H., Rasulov, A., Aripov, A., Narmatov, U., Haşimov, Ö., Gafurov, İ., Umarov, A., Eşbek T. (2008), Mehrga Yogrulgan İcad, Taşkent: Ali Şir Nevai Özbekistan Milli Kütüphanesi Neşriyatı.
- Çetin, Nurullah (2012), Roman Çözümleme Yöntemi, Ankara: Öncü Kitap.
- Gülendam, Ramazan (2006), Türk Romanında Kadın Kimliği, Erzurum: Salkımsöğüt Yay.
- Kabaklı, Ahmet (2008), Türk Edebiyatı, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, C.1.
- Kadırov, Pirimkul (1979), Üç İldiz, Taşkent: Gafur Gulam Edebiyat ve Sa'nat Neşriyatı.
- Kadırov, Pirimkul (1992), Almas Kamar,

Taşkent: Okıtuvçı Neşriyat.

- Kadırov, Pirimkul (2008), Kara Kızlar, Taşkent: Şark Neşriyat-Matbaa Aktisyadarlık Kompeniyasi Baş Tahririyatı.
- Kerimov, N., Nazarov, B., Narmatov U. (1995), 20. Asr Özbek Edebiyatı, Taşkent: Okıtuvçı Neşriyat.
- Kuçkartayev, İristay (1999), "Özbek Romanı Üzerine", IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Bildirileri (haz. İsmet Çetin - Hasan Avni Yüksel), s. 99-107.
- Miraliyev, S. (1993), Özbek Edibleri, Taşkent: Özbekistan Respublikası Fenler Akademisi "Fen" Neşriyatı.
- Narmatov, U., Açık, F. (2007), Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay. C.9.
- Kattabekov, A., Memecanov, S., Nazarov, B., Narmatov, U., Sultanov, İ., Şerafididinov, A., Şükürov, N. (1990), Özbek Sovet Edebiyatı Tarihi, Taşkent: Okıtuvçı Neşriyat.